

Demokracija u 21. stoljeću

Sušić, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:603861>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Filozofski fakultet u Rijeci

Iva Sušić

Demokršćanstvo u 21. stoljeću

(DIPLOMSKI RAD)

Rujan, 2015.

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
Odsjek za filozofiju

Iva Sušić
Demokršćanstvo u 21. stoljeću
(DIPLOMSKI RAD)

Diplomski studij: Filozofija/Hrvatski jezik i književnost
Mentor: dr. sc. Elvio Baccarini

Rijeka, rujan 2015.

Sadržaj:

Uvod.....	1
1. Kršćansko – političke zajednice	3
1. 2. Politička vlast	5
1. 3. Funkcioniranje demokracije	7
1. 4. Služba političke zajednice	10
1.5. Kršćani laici i političko djelovanje	11
2. Načela socijalnog nauka Crkve	14
2.1. Načelo općeg dobra	14
2. 2. Načelo supsidijarnosti.....	16
2. 2. 1. Sudjelovanje.....	17
2. 3. Načelo solidarnosti	18
3. Istina, sloboda, pravednost i ljubav	19
4. Enciklika Rerum novarum	21
4.1. Kapital i privatno vlasništvo.....	22
4. 2. Pravo na rad	23
4. 3. Radnička prava	25
5. Maritain i kršćanska demokracija.....	28
6. Povijest demokršćanstva u Europi	29
6. 1. Vatikan i kršćanska demokracija u Italiji	30
6. 2. Temeljna načela u programima europskih demokršćanskih i narodnih stranaka.....	33
7. Hrvatske političke demokršćanske stranke	35
Zaključak.....	39
Izvori i literatura.....	41
Sažetak i ključne riječi	42

Uvod

„Riječ *demokracija* dolazi iz grčke riječi δημοκρατία, koja pak dolazi od δημοσ, što znači "narod", i κρατειν, što znači "vladati", te sufiksa ία“ (<https://hr.wikipedia.org/wiki/Demokracija>). Demokracija jest vladavina naroda. Demokršćanstvo ili kršćanska demokracija je oblik promicanja „kršćanskih vrijednosti u političkom životu društva“. Putem demokršćanstva se „nastoje pomiriti vjerska, etička i društvena načela s institucijama suvremene demokratske države“ (Kompendij socijalnog nauka Crkve, 2005). Je li to moguće, pitanje je na koje ću ovim radom, pokušati dati odgovor.

Većina stranaka u svom nazivu ili opisu sadrži naziv „demokratska“. No, karakteriziraju li se kao demokršćanske samo one koje se pozivaju na specifičan program i polazišne vrijednosti? Demokršćanske stranke počivaju na socijalnom nauku Crkve. Kada kršćanin svoj glas daje nekoj stranci, taj glas ne bi trebao dati iz ideoloških razloga, već kritičkih u cilju ostvarenja općeg dobra te inspiriranih socijalnim naukom Crkve. Mnogi, pa i sami teolozi, smatraju da se Crkva i vjernici ne bi trebali baviti aktivnom, stranačkom politikom. Tko se onda smije baviti politikom? Pitanje je kojim se neću izravno baviti u ovome radu, ali na koje ćete dobiti odgovor iščitavajući ga.

Kroz sedam poglavlja ovoga rada bavit ću se začetcima demokršćanstva, socijalnim naukom Crkve i temeljnim načelima te političkim strankama na tragu demokršćanskih vrijednosti. U prvom poglavlju dat ću uvid u nastajanje prvih kršćansko-političkih zajednica te općenito funkcioniranje demokracije. Zatim u drugom i trećem poglavlju govorim o načelima i temeljnim vrijednostima na kojima počiva socijalni nauk Crkve, a time i demokršćanstvo. Četvrto poglavlje bavi se prvom, velikom socijalnom enciklikom *Rerum novarum*¹. Utjecaj

¹ Enciklika koju je objavio papa Lav XIII. 15. svibnja 1891. godine i uputio ju svim katoličkim biskupima. Enciklika nosi podnaslov – Prava i obaveze rada i kapitala.

Maritaina na kršćansku demokraciju donosim u petom poglavlju. Posljednja dva poglavlja odnose se na povijest demokršćanstva u Europi i europske demokršćanske stranke. Rad nisam htjela dalje širiti na izazove suvremenog demokršćanstva² iz razloga što se ne bih mogla usredotočiti samo na jedan izazov te si takav zadatak zadajem za jedan potpuno novi rad.

Kada sam se odlučila baviti ovom temom, nisam niti zamišljala koliko je to zapravo opsežna tema i koliko je teško usredotočiti se na bitne stvari. Odnosno, kako iz svega što je važno, napraviti smisleni sukus. Demokršćanstvo ne nalazimo samo u na području Europe, već i na području Latinske Amerike. U ovome radu usredotočila sam se na europske primjere. Ovaj rad daje tek početni zamah nastanku nekog novog rada u kojemo demokršćanstvo Latinske Amerike može apsolutno dobiti svoje mjesto. U nastalom radu nalazimo temelje demokršćanstva i prve stranke koje počivaju na tim temeljima, što su itekako vrijedne smjernice za daljnje istraživanje onima koje, naravno, to područje zanima.

Cilj rada je kroz sedam poglavlja ukazati na to što demokršćanstvo jest, na kojim temeljima počiva te u kojem društvenim sferama nalazimo demokršćanstvo. Demokršćanstvo nije ideologija nego princip djelovanja ljudskog društva u cilju općeg dobra.

² Neki od izazova suvremenog demokršćanstva su: brak-razvod, izvanbračna zajednica, umjetna oplodnja, zamrzavanje zametka, pobačaj, nezaposlenost i drugi.

1. Kršćansko – političke zajednice

Odnose i obveze kršćana prema vlasti definirao je sveti Pavao. On je inzistirao na građanskoj dužnosti plaćanja poreza: „*Dajte svakomu što mu pripada: komu porez – porez, komu carina – carina, komu poštovanje – poštovanje, komu čast – čast.*“ (Rim 13, 7 u Kompendij 2005: 273). Sveti Petar poticao je kršćane da se podvrgavaju uspostavljenoj vlasti zbog savjesti jer je to poredak što ga je ustanovio Bog (2005: 273). Vlast tih ustanova mora se poštivati jer Bog zahtijeva ispravno ponašanje (1 pt. 2, 17 u Kompendij 2005: 273). Sloboda se može koristiti samo da bi se služilo Bogu, ali ne i da bi se pokrivala vlastita zloća. Riječ je o odgovornoj i slobodnoj poslušnosti vlasti koja poštuje pravednost i osigurava opće dobro. Također, sveti Pavao poručuje kako politička vlast mora jamčiti spokojan i miran život proveden u pobožnosti i dostojanstvu. Bogu pripada vrhovništvo. „Nije htio samome sebi“ pridati vršenje svih vlasti, već „svakom stvorenju povjerava zadaće koje je ono sposobno izvršiti prema [svojim] sposobnostima. U“ takav, Božji „način upravljanja svijetom“, gdje se najdublje poštuje ljudska sloboda, treba se ugledati u društvenom životu. Ljudska osoba temelj je i svrha političkog života (2005: 275). Ona je obdarena razumom te je stoga odgovorna za svoje izbore i sposobna je slijediti projekte koji daju smisao njezinu životu na svim razinama. Čovjek je po naravi društveno i političko biće te mu time društveni život nije nešto pridodano već je to njegova neodvojiva dimenzija (2005: 276).

Politička zajednica proizlazi iz naravi osoba, urođena je ljudima. Bog je u sva stvorenja urezao etičko-moralni poredak koji ima više utjecaja od svake materijalne vrijednosti te taj poredak ljudska savjest mora slijediti. Ona postoji da bi se postigao puniji rast svakog člana te da bi se ostvarilo opće dobro. Bez političke zajednice taj cilj se ne bi mogao doseći. Narod nije masa za manipuliranje već ga treba gledati kao stvarnost duhovnog reda (2005: 277).

Ljudi međusobno izmijenjuju spoznaje te tako mogu izboriti svoja prava i izvršiti dužnosti. Svakome narodu, odnosno ljudskoj zajednici odgovara jedna država iznio je Ivan XXIII. u enciklici *Mir na zemlji* (2005: 277). No, zbog raznih razloga nacionalne granice ne podudaraju se uvijek s etničkim granicama. Tako se rodilo pitanje manjina koje je povijesno, a i danas je uzrokom velikog broj sukoba. Manjine imaju specifična prava i obveze. Ponajprije, imaju pravo na vlastito postojanje. Zatim imaju pravo na očuvanje vlastite kulture i vjerskih uvjerenja. Manjine mogu ići tako daleko tražeći veću samostalnost ili čak neovisnost, ali putem dijaloga i mira. Pribjegavanje terorizmu je neopravdano i štetilo bi onoj strani koja se brani. Što se tiče obaveza koje manjine moraju ispuniti, u prvom planu je suradnja na općem dobru države u kojem su uključene. Kao što je već navedeno, cilj zajednice koju čine svi njezini subjekti, jest ostvarenje općeg dobra. Opće dobro pronalazi se u poštivanju prava i poštivanja ljudske osobe. Glavni moralni i pravni zahtjevi koji prethode izgradnji političke zajednice skupljeni su u ljudskim pravima. Oni su objektivna norma. Zadovoljenje osnovnih ljudskih potreba mora jamčiti pozitivan zakon (2005: 278). Ostvarujući opće dobro politička zajednica mora izbjeći stvaranje privilegiranih položaja kao i prekomjerno ograničavanje ili nemogućnost vršenja danih prava. Područje prava je područje zaštićena interesa i izvanjskog poštivanja. Građanski i politički suživot zasniva se na građanskom prijateljstvu i bratstvu. Područje prijateljstva jest područje nesebičnosti. „Građansko prijateljstvo najautentičnije je ostvarenje načela bratstva koje je neodvojivo od načela slobode i jednakosti. Riječ je o načelu koje je velikim dijelom ostalo neostvareno u modernim i suvremenim političkim društvima zbog utjecaja koje su izvršile individualističke i kolektivističke ideologije“ (2005: 280). Zajednica je solidno utemeljena kada teži cjelovitom promicanju osobe i općeg dobra. Cilj koji si vjernici trebaju odrediti jest ostvarenje odnosa zajedništva među osobama (2005: 281). Kršćanstvo viđenje političkoga društva najveću važnost pripisuje

vrijednosti zajednice bilo kao organizacijskog modela suživota, bilo kao stila svakodnevnog života (2005: 281).

1. 2. Politička vlast

Bog je „ljude po naravi“ stvorio „udruživima. Nijedno društvo ne može opstojati nije li svima na čelu netko koji pojedince“ pokreće „prema zajedničkoj svrsi učinkovitim podstrekom“ (Kompendij, 2005).

Politička vlast je potrebna zbog zadaća koje su joj pripisane. Ona mora jamčiti uredni i pravedni život zajednice te usmjeravati djelovanja pojedinca i skupina ka ostvarenju općeg dobra. Politička vlast je time sredstvo koordinacije i usmjerenja u službi cjelovitog ljudskog rasta. Vršenje političke vlasti mora se odvijati u granicama moralnoga reda (2005: 282). Narod je subjekt političke vlasti i kao takav shvaćen u svojoj cjelini kao držalac vrhovne vlasti. Narod prenosi vršenje svoje vrhovne vlasti na predstavnike koje slobodno bira, ali zadržava mogućnost u nadziranju djelovanja onih koji vladaju i mijenjajući ih svaki put kada svoje zadaće ne ispunjavaju na zadovoljavajući način (2005: 283). Upravo sustav demokracije omogućuje i jamči njegovo najbolje ostvarenje zahvaljujući svojim procedurama nadziranja. No, narodni konsenzus sam nije dovoljan da bi se pravednima smatrali načini obnašanja političke vlasti. Vlast mora dopustiti da ju vodi moralni zakon. Dostojanstvo vlasti proizlazi iz moralnog reda koji ima uporište u Bogu i bez njega se nužno raspada (2005: 283). Vlast iz moralnog reda crpi moć naređivanja i vlastitu moralnu zakonitost, a ne iz samovolje ili volje za moći (2005: 284). Urođene moralne vrijednosti vlast mora priznati, poštivati i promicati. Moralne vrijednosti nijedan pojedinac ili država ne mogu uništiti, nisu prolazne i promjenjive već se moraju priznati, poštivati i promicati kao element objektivnog moralnog zakona i kao uporišna točka civilnog zakona. Zakon mora biti u skladu s razumom. Ako nije, tada postaje činom nasilja. Javna vlast koja temelj ima u ljudskoj naravi i pripada

moralnom redu koji je odredio Bog, kada se ne zauzima za opće dobro, delegitimira se i ne slijedi vlastiti cilj. Ako su građanske vlasti protivne zahtjevima moralnog reda, građanin u savjesti ih nije obavezan slijediti. „*Tko se poziva na prigovor savjesti mora biti zaštićen ne samo od kaznenih mjera nego i od bilo koje štete na zakonskom, disciplinskom, ekonomskom i stručnom planu.*“ rekao je Ivan Pavao II. u enciklici *Evandjelje života* (2005: 286). I sveti Pavao i Ivan Pavao II. govore o podvrgavanju vlasti zbog savjesti, a ne samo pasivno. Sveti Pavao ne opravdava svaku vlast, ali smatra da će vlast osigurati opće dobro, s obzirom da je to poredak koji je ustanovio Bog. Ivan Pavao II. ipak definira kako građani mogu djelovati ako vlast nije u skladu sa zahtjevima moralnoga reda. Građani imaju pravo i na opiranje kada se krše načela prirodnog prava. Temelj prava na opiranje jest pravo po naravi. Socijalni nauk pokazuje kriterije za ostvarenje prava na opiranje oružjem kada se zajedno ostvare svi sljedeći uvjeti: 1. riječ je o sigurnom, teškom i dugotrajnom gaženju osnovnih prava, 2. pokušana su sva druga sredstva, 3. time se ne izazivaju veći neredi, 4. ima razložne nade u uspjeh i 5. nemoguće je razumno nazrijeti bolja rješenja (2005: 287). Oružana borba je krajnje sredstvo. No, težina opasnosti ipak pokazuje da je bolji put pasivno opiranje koje je više u skladu s moralnim načelima.

Kako bi se zaštitilo opće dobro, zakonita javna vlast ima obavezu i pravo određivanja kazni razmjerne počinjenom zločinu. Vlast izricanja kazni, u pravnoj državi, povjerena je sudstvu kojem se jamči potrebna neovisnost na području zakona. Kazna ne služi samo zaštititi javnog reda i jamčenju sigurnosti nego i kao sredstvo za popravljivanje krivca. Svrha je s jedne strane pospješiti ponovno uključivanje kažnjenika, a s druge strane promicati pomirateljsku pravednost kako bi se ponovno uspostavio skladan suživot. Kazna se ne može odrediti ukoliko se prije nije dokazao zločin. Također, svaka je kazna uvijek osobna i mora se poštivati pravilo o zabrani mučenja pa i u slučaju najtežih

djela. Međunarodni pravni instrumenti koji se odnose na čovjekova prava ispravno pokazuju na zabranu mučenja kao načelo koje se ne može ukinuti ni u kojoj okolnosti. Premda tradicionalni nauk Crkve ne isključuje smrtnu kaznu kada je to jedini način da se od nepravednog napadača djelotvorno zaštiti život ljudskih bića, preferiraju se nenasilne metode sprečavanja i kažnjavanja (2005: 289). Društvo se sve više protivi smrtnoj kazni što dovodi do zaključka o sve većoj moralnoj osjetljivosti.

1. 3. Funkcioniranje demokracije

Prosudba o demokraciji sadržana je u enciklici *Centesimus annus* i glasi: „Crkva cijeni sustav demokracije ukoliko omogućava široko sudjelovanje građana u političkim odlukama te jamči podanicima mogućnost biranja i nadziranja vlastitih vladara, tj. da ih zamijene na miran način kad to bude prikladno.“ (2005: 290). „Crkva ne [podržava] oblikovanje [usko] vodećih skupina koje radi [vlastitih] interesa ili ideoloških ciljeva uzurpiraju državnu vlast. Autentična demokracija moguća je samo u pravnoj državi i na temelju [ispravna] shvaćanja ljudske osobe“ (2005: 290). Ona je plod prihvaćanja vrijednosti koje nadahnjuju demokratske procedure poput dostojanstva svake osobe, poštivanja ljudskih prava te prihvaćanja općeg dobra kao cilja i kriterija što uređuje politički život.

U etičkom relativizmu socijalni nauk razaznaje jedan od najvećih rizika sadašnje demokracije. Postoji sklonost tvrdnji da su „agnosticizam i skeptički relativizam filozofija i temeljni stav koji odgovaraju demokratskim političkim oblicima“ (2005: 291). Razlog tome je što agnostici i skeptički relativisti tvrde da ne postoji univerzalna istina i da je relativna u odnosu na subjekt, kulturne i društvene uvjete. Socijalni nauk smatra da je relativizam loš odgovor na moguće zloporabe demokracije, odnosno samovolje većine da odredi istinu. Ideje i uvjerenja mogu se lako instrumentalizirati u svrhu moći ako ne postoji

nezavisno shvaćanje istine koje vodi i usmjerava političku akciju. Time se demokracija bez načela lako pretvara u otvoreni ili skriveni totalitarizam (Kompendij, 2005). Do takvog ishoda dovodi i potpuno prepuštanje uspostave temeljnih načela demokratskom procesu, kao i relativističko opredjeljenje. „Demokracija je uređenje i kao takva je sredstvo, a ne cilj. Moralno obilježje demokracije nije automatsko, već ovisi o suglasnosti s moralnim zakonom tj. ovisi o moralnosti ciljeva za kojima teži i sredstvima kojima se služi“. Također, svaka vlast trebala bi imati drugu vlast „kao ravnotežu i druge sfere nadležnosti koje je drže unutar njezinih pravednih okvira“ (Kompendij, 2005). To zovemo načelom „pravne države“ u kojoj zakon nije ljudska samovolja već suveren. U demokratskom uređenju politička vlast odgovorna je narodu. Oni koji su birani kao predstavnici moraju biti podložni stvarnom nadzoru društvenoga tijela. Konstitutivni element demokratskog zastupanja jest dužnost izabranih da polažu račune za svoje djelovanje (2005: 292). Nadzor građana ne isključuje nužnu slobodu izabranih u obavljanju njihova mandata s obzirom da ne ovise isključivo o zasebnim interesima već im je cilj opće dobro. Također, oni koji imaju političku odgovornost ne smiju zaboraviti na moralnu dimenziju zastupanja. Odgovorna vlast znači vlast koja je kadra kao svrhu vlastita djelovanja prihvatiti opće dobro, a ne stjecanje osobnih koristi ili prestiža. Politička korupcija jedna je od najgorih deformacija demokratskog sustava jer izdaje načela morala i norme socijalne pravednosti.

Korupcija uvodi nepovjerenje prema javnim ustanovama što dovodi do slabljenja ustanova. Također, iskrivljuje ulogu zastupničkih ustanova jer se njima koristi kao terenom političke razmjene između klijentelističkih zahtjeva i usluga vladajućih (2005: 293). Svrha javne uprave kao instrumenta države na svakoj razini je služenje građanima. Država je upravitelj dobara naroda kojima mora upravljati na opće dobro. U suprotnosti s takvim načinom upravljanja je pretjerana birokratizacija koja završi u ponorima nepravednih privatnih interesa,

olakog i općeg nemara (2005: 293). Na ulogu onoga tko radi u javnoj upravi treba gledati kao na brižljivu pomoć građanima, a ne kao čistu birokraciju.

Instrumenti političkog djelovanja su političke stranke i referendum. Zadaća političkih stranaka je pospješivanje širokog sudjelovanja i pristup svim javnim odgovornostima. Stranke moraju biti demokratske u sebi samima, sposobne za političku sintezu i planiranje te moraju tumačiti težnje civilnog društva i usmjeravati ih na opće dobro. Referendumom se ostvaruje izravni oblik pristupa političkim izborima. Institut zastupništva ne isključuje mogućnost da građani budu izravno pitani o izborima koji su važni za društveni život. Među najvažnijim sredstvima demokratskog djelovanja je informacija. Nijedno sudjelovanje ne može se zamisliti bez poznavanja problema političke zajednice, činjenica i različitih prijedloga rješenja (2005: 294). Među preprekama koje spriječavaju puno ostvarenje prava na objektivnost u informiranju je fenomen medija s opasnim učincima za cjelokupni demokratski sustav. Mediji bi se trebali koristiti za izgradnju i podupiranje ljudske zajednice u gospodarskom, političkom, kulturnom, odgojnom i vjerskom sektoru. Društvo ima pravo na istinitu obavijest utemeljenu na slobodi, pravednosti i solidarnosti. No, danas je bitno pitanje pridonosi li današnji informacijski sustav tome da ljudska osoba bude bolja i duhovno zrelija. Drugi važan aspekt jest potreba da nove tehnologije poštuju kulturne razlike (2005: 295). Moralne vrijednosti i načela vrijede i za sektor društvenih komunikacija. Danas, okruženi svijetom sredstava društvene komunikacije, želja za profitom, sukobima i drugim društvenim kušnjama povećavaju se teškoće u komunikaciji. Etički doseg ne odnosi se samo na poruku i način kako se komunikacija provodi već i na temeljna ustrojstvena i systemska pitanja poput tko će biti bogat, a tko siromašan informacijama (2005: 296). Na području poruke, procesa i strukturnih pitanja vrijedi isto moralno načelo koje je donijelo Papinsko vijeće za društvene komunikacije³. To načelo

³ Papinsko vijeće za društvene komunikacije, *Etika u obavijesnim sredstvima*, Citta del vaticano, 1997., str. 24-27

kaže da su osoba i ljudska zajednica svrha i mjera upotrebe sredstava društvene komunikacije. Drugo načelo, dobro osoba ne može se ostvariti neovisno o općem dobru zajednice kojima osoba pripada, nadopunjuje prvo načelo (2005: 296). Nužno je sudjelovati u procesu odlučivanja komunikacijske politike. To sudjelovanje mora biti istinski predstavničko i ne smije potpomagati zasebne skupine jer tada sredstva društvene komunikacije slijede ciljeve zarade.

1. 4. Služba političke zajednice

Politička zajednica uspostavljena je da bi bila u službi civilnog društva iz kojeg proizlazi. Crkva je pridonijela razlikovanju između političke zajednice i civilnog društva jer shvaća čovjeka kao samostalno biće. Crkva se zauzima za društveni pluralizam u smjeru prikladnijeg ostvarenja općeg dobra i same demokracije prema načelima solidarnosti, supsidijarnosti i pravednosti. „Civilno društvo skup je odnosa i izvora, kulturnih i udruživih, koji su relativno samostalni bilo s obzirom na političko bilo s obzirom na gospodarsko područje. Svrha civilnog društva je sveopća jer se odnosi na opće dobro“ (2005: 297). Iako su politička zajednica i civilno društvo uzajamno povezani, nisu jednaki u hijerarhiji ciljeva. Politička zajednica je u službi civilnog društva. „Civilno društvo ima prednost jer u [tom istom] civilnom društvu opravdanje ima postojanje [političke] zajednice“ (Kompendij, 2005). To društvo nije dodatak ili varijabla političke zajednice. Država mora pružiti pravni okvir za slobodno obavljanje djelatnosti društvenih subjekata, biti spremno na intervenciju kada je potrebno i poštovati načelo supsidijarnosti. Politička zajednica po načelu supsidijarnosti mora urediti vlastite odnose prema civilnom društvu. Dragovoljstvo i kooperacija na području privatnog-socijalnog, odnosno treći sektor kao djelatnost civilnog društva, najprikladniji su načini za razvijanje socijalne dimenzije osobe. „Odnosi koji se uspostavljaju u kooperativnom i solidarnom [ozračju] nadilaze ideološke podjele [te potiču] na traganje za onim što ujedinjuje, [a ne] razdvaja“ (Kompendij, 2005). Iskustva dragovoljstva

pokazuju vrijedan primjer koji potiče na to da se civilno društvo shvati kao mjesto gdje je uvijek moguće ponovno slaganje javne etike usredotočene na solidarnost, konkretnu suradnju i bratski dijalog. Svi su pozvani ponuditi vlastito djelovanje za opće dobro te se tako potvrđuje načelo subjektivnosti društva (2005: 299).

1.5. Kršćani laici i političko djelovanje

Političko zauzimanje izraz je mjerodavne i zahtjevne kršćanske težnje u službi drugima za vjernike laike. Neke od smjernica kojima kršćani laici trebaju pronaći inspiraciju za svoje političko djelovanje su: razvoj pravednosti s posebnom pozornošću na prilike siromaštva i patnje, promicanje dijaloga i mira u okviru solidarnosti, traganje za općim dobrom i načelo supsidijarnosti (2005: 399). Na Kongregaciji za nauk vjere rečeno je da „živjeti i djelovati po svojoj savjesti u političkim pitanjima nije ropsko pokoravanje stajalištima koja nemaju veze s politikom ni neka vrsta konfesionalizma, nego način na koji kršćani daju stvarni prinos da, kroz politički život, društvo postane pravednije i primjerenije dostojanstvu osobe“ (2005: 399). Obnašanje vlasti mora poprimiti obilježje služenja. U cilju postizanja općeg dobra, onaj tko obnaša političku vlast, mora usmjeriti snage svih prema tom cilju, na način da koristi moralnu snagu ojačanu slobodom, a ne na autoritaran način. Na Kongregaciji za nauk vjere također je rečeno kako kršćanska savjest nikome ne dopušta da svojim glasom podupire političke programe ili pojedini zakon koji proturječi temeljnim načelima vjere i morala. Kršćanska vjera kao takva je nerazdjeljiva i ne može se izdvojiti nijedan njezin sadržaj na štetu cjeline kršćanskog nauka (2005: 401). Ako se predlažu ili ostvaruju zakonske i političke odluke suprotne kršćanskim vrijednostima, saborski zastupnik bi mogao svoju potporu dopušteno dati prijedlozima usmjerenim na ograničavanje šteta takvih programa i zakona te smanjiti negativne učinke na planu kulture i javne moralnosti. U enciklici *Evandjenje života*, na primjeru slučaja zakona o pobačaju, piše kako „se glas [zastupnika] ne

može [gledati] kao [na] pristajanje uz nepravedni zakon [već] samo kao doprinos da se smanje negativne posljedice [zakonskog] propisa za koji cijela odgovornost spada na onoga tko ga je stavio na snagu. Kršćansko svjedočenje treba smatrati neotklonjivom obvezom koja može dovesti i do žrtvovanja života, mučeništva u ime ljubavi i [vjerskog] dostojanstva [govori] Ivan Pavao II.“ u apostolskoj budnici *Vjernici laici* (2005: 402). Razlikovanje političke i vjerske sfere Katolička crkva je stekla i priznala. „Katolički moralni nauk jasno isključuje perspektivu laičnosti shvaćene kao autonomnu od [moralnog] zakona“ (2005: 403). Na Kongregaciji za nauk vjere, rečeno je kako laičnost na prvom mjestu pokazuje stav onoga tko poštuje istine proizašle iz naravne spoznaje čovjeka koji živi u društvu (2005: 403). Istina je samo jedna, a tragati za istinom pravo je i dužnost svih članova društvene i političke zajednice (2005: 403). Socijalni nauk Crkve nije upletanje u vlast pojedinih zemalja (2005: 403). No, zadaća socijalnog nauka jest poučavati i rasvjetljivati savjest vjernika kako bi sudjelujući u političkom životu promicali opće dobro. Ivan Pavao II. u svom je govoru istaknuo kako „načelo laičnosti zahtijeva poštovanje svake vjeroispovijesti sa strane države koja jamči slobodno obavljanje [djelatnosti vjerskih zajednica]. Laičnost je mjesto komunikacije među raznim duhovnim tradicijama i nacijama“ (2005: 405). No, pomalo je teško vjerniku laiku pristati uz jednu stranku i druge izričaje političkog sudjelovanja jer je potrebno provesti odabir dosljedan s vrednotama. Svaki odabir treba usmjeriti u traganju za općim dobrom. Kršćanin ne može naći stranku koja u potpunosti odgovara etičkim zahtjevima koji se rađaju iz vjere i pripadnosti Crkvi (2005: 405). Pristajanje kršćanina uz neko političko svrstavanje ne smije biti ideološko već kritičko, kako bi stranka i njezin politički program bili potaknuti na ostvarivanje općeg dobra u koje je uključena i duhovna svrha čovjeka (2005: 405). Odabir stranke s druge strane ne može biti isključivo individualni izbor već ovisi i o kršćanskim zajednicama koje u svakoj zemlji moraju objektivno raščlaniti postojeće stanje.

Nitko ne može slobodno prisvajati crkveni autoritet isključivo za svoje mišljenje već se vjernici moraju ponaprije brinuti za opće dobro (2005: 405).

2. Načela socijalnog nauka Crkve

Trajna su načela „socijalnog nauka Crkve: dostojanstvo ljudske osobe, opće dobro, supsidijarnost i solidarnost. [Ta načela] proizlaze iz susreta evanđeoske poruke i njezinih zahtjeva sažetih u vrhovnoj zapovijedi ljubavi prema Bogu i“ (2005: 125) prema bližnjima te problemima koji proizlaze iz društvenog života stoji u napatku u Kongregaciji za nauk vjere (2005: 125). Zbog trajnosti i univerzalnosti načela, Crkva ih pokazuje kao prvi i temeljni uporišni parametar za tumačenje i prosuđivanje društvenih pojava. Navedena načela imaju duboki moralni smisao. Kako bi ih se u potpunosti shvatilo, potrebno je djelovati prema njima. U načelu dostojanstva ljudske osobe svako drugo načelo i sadržaj socijalnog nauka imaju temelj.

2.1. Načelo općeg dobra

Načelo općeg dobra proizlazi iz dostojanstva, jedinstva i jednakosti svih osoba. Na Drugom vatikanskom saboru⁴ „pod općim dobrom podrazumijeva [se] skup onih [društvenih] života koji grupama i pojedincima omogućuju da potpunije i lakše dođu do vlastitog savršenstva“ (2005: 130). Opće dobro je nedjeljivo i moguće ga je postići, umnožiti i očuvati samo zajednički. Kako se moralno djelovanje pojedinca ostvaruje u ostvarenju dobra, a socijalno djelovanje ostvarujući opće dobro, tako se opće dobro može shvatiti kao društvena i zajednička dimenzija moralnog dobra. Zahtjevi općeg dobra usko su povezani s poštovanjem i cjelovitim promicanjem osobe i njezinih temeljnih prava. Zahtjevi se tiču primjerice zauzimanja za mir, solidan pravni poredak, zaštitu okoliša te samih čovjekovih prava poput prava na hranu, stanovanje, rad, odgoj i slično. Opće dobro obvezuje sve članove društva i zahtijeva da mu se služi u potpunosti. S obzirom da je opće dobro moguće postići samo zajednički,

⁴ Sabor je sazvaio papa Ivan XXIII. 1962 godine i to je bio 21. ekumenski sabor Katoličke Crkve. Samtra se najvažnijim crkvenim događajem 20. stoljeća jer je donesena odluka o slavljenju mise na narodnim jezicima i otvoreniji pristup drugim religijama.

odgovornost za njegovo postizanje osim pojedincima pripada i državi. Opće dobro razlog je postojanja političke vlasti (2005: 130). Pojedinci nisu kadri sami po sebi dospjeti do svojeg potpunog razvoja. Iz tog razloga se javlja potreba za političkim ustanovama čija je svrha, kako je navedeno u enciklici *Rerum novarum*, osobama učiniti pristupačna materijalna, kulturna, moralna i duhovna dobra, kako bi vodile humani život. Tako je cilj društvenog života povijesno ostvarivo opće dobro. Vlada svake države ima specifičnu zadaću s pravdom usklađivati različite pojedinačne interese kako se zajamčilo opće dobro. Onima kojima pripada odgovornost vladanja moraju tumačiti opće dobro u perspektivi stvarnog dobra svih članova građanske zajednice, a ne samo prema smjernicama većine.

Među brojnim implikacijama općeg dobra neposrednu važnost poprima načelo opće namjene dobara (2005: 131). Cijelom ljudskom rodu Bog je dao zemlju kako bi „uzdržavala sve njegove članove ne isključujući [niti] privilegirajući nikoga. [Načelo] opće namjene zemaljskih dobara“ u osnovi je općeg prava na korištenje dobrima (2005: 132). Ivan Pavao II. u enciklici *Socijalna skrb* rekao je kako je prvo načelo svakog etičko-društvenog poretka i bitno načelo za kršćanski socijalni nauk upravo načelo zajedničke upotrebe dobara (2005: 132). Načelo opće namjene dobara je prirodno ljudsko pravo zapisano u čovjekovoj naravi, a ne samo pozitivno pravo vezano s povijesnom prolaznošću (2005: 132). Tom načelu moraju se pokoriti sva druga prava, uključujući pravo vlasništva i slobodne trgovine jer nijedno drugo pravo ne smije onemogućavati ostvarenje spomenutog načela. Namjena i opća upotreba ne znače da je sve na raspolaganju svakome ili svima, već su nužne intervencije kako bi se zajamčilo pravedno i uređeno služenje dobrima. Te su intervencije plod narodnih ili međunarodnih sporazuma.

Vrelo individualnog rada jest čovjekovo prisvajanje dijela zemlje svojim radom. Jamstvo ispravnog društvenog poretka jest privatno vlasništvo. Ono je bitan element gospodarske politike koja je istinski socijalna i demokratska. U enciklici *Stota godina*, Ivan Pavao II. govori kako socijalni nauk zahtijeva da vlasništvo dobara bude jednako dostupno svima (2005: 135). Lav XIII. u *Rerumu novarumu* ističe kako je kršćanska tradicija privatno vlasništvo uvijek shvaćala podređenim u odnosu na zajedničku uporabu dobara (2005: 135). Privatno vlasništvo nije svrha, nego sredstvo (2005: 135). Stvari koje zakonito posjeduje, čovjek ne smije držati kao da su samo njegove, već ih treba smatrati i zajedničkim. Vlasnik ne smije dobra koja posjeduje držati nedjelotvornima, već ih treba namijeniti proizvodnoj djelatnosti. Onaj koji neoprezno obožava svoja dobra, u biti ta ista dobra ga posjeduju i porobljuju. Zato vlasnik svoja dobra mora usmjeravati ka općem dobru jer je samo tako moguće materijalnim dobrima dati funkciju sredstava korisnih za rast ljudi i naroda (2005: 138). Opća namjena dobara zahtijeva i posebnu brigu za siromašne. Ta briga se zove povlaštenim opredjeljenjem za siromašne i smatra se osobitim oblikom povlaštenosti u oživotvorenju kršćanske ljubavi (2005: 138). U Pastoralnom pravilu piše da siromasima davajući prijeko potrebne stvari ne iskazujemo neku osobitu darežljivost, već im vraćamo što je njihovo (2005: 140). To je odnos između ljubavi i pravednosti.

2. 2. Načelo supsidijarnosti

Od prve velike socijalne enciklike, *Rerum novarum*, „supsidijarnost je među najstalnijim i najkarakterističnijim uputama socijalnog nauka Crkve“ (2005: 143). Nije moguće promicati dostojanstvo osobe ako se ne vodi briga o udruženjima koja ljudi spontano osnivaju i koja im omogućuju stvarni društveni rast. To je područje civilnog društva. U enciklici *Quadragesimo anno*, načelo supsidijarnosti pokazano je kao prevažno načelo socijalne filozofije. U enciklici se ističe da kao što pojedincima ne treba oduzimati poslove koje obavljaju na

vlastitu odgovornost i predati ih državi, tako je nepravedno davati većemu i višemu društvu one poslove koje mogu obavljati niže i manje zajednice. Sva društva višega reda moraju se postaviti u stav pomaganja, potpore u odnosu prema nižima. Načelo supsidijarnosti s jedne strane štiti osobe od zlorabe viših društvenih institucija, dok s druge strane potiče više institucije da pomognu individuama te posredničkim tijelima razviju svoje zadaće. Svaka osoba, obitelj i posredničko tijelo posjeduju nešto originalno što mogu pružiti zajednici. Oblici centralizacije, birokratizacije te nepravedne i pretjerane prisustnosti države i javnog aparata ne slažu se s načelom supsidijarnosti (2005: 143). U enciklici *Stota godina* stoji kako asistencijska država neposredno intervenirajući „i oduzimajući odgovornost društvu [uzrokuje] gubitak ljudskih energija te pospješuje rast javnih aparata i golem porast troškova“ (2005: 143). Neke od vrijednosti koje odgovaraju načelu supsidijarnosti su: poštovanje i stvarno promicanje primata osobe i obitelji, ohrabrenje pruženo privatnoj inicijativi, zaštita ljudskih prava i manjina, birokratska i administrativna decentralizacija te mnoge druge. U enciklici *Stota godina* također stoji da različite okolnosti mogu preporučivati da država provodi zamjensku zadaću. No, ta institucijalna zamjena ne smije se proširiti izvan onoga što je doista nužno, jer svoje opravdanje ima samo u opravdanosti prilika (2005: 144).

2. 2. 1. Sudjelovanje

Jedna od karakterističnih posljedica supsidijarnosti jest sudjelovanje. Ono je primjetno u djelatnosti preko kojih građanin, izravno ili preko predstavnika, pridonosi životu građanske zajednice čiji je član. Sudjelovanje je obveza koju svi moraju svjesno ostvarivati potaknuti općim dobrom. Ono se ne može ograničiti na neki poseban sadržaj društvenoga života jer je bitno u svim ljudskim područjima rasta. Sudjelovanje nije samo jedna od najvećih težnja građanina već i jedno od najvećih jamstava održanja demokracije, stoji u enciklici *Mir na zemlji* (2005: 145). Svaka demokracija mora biti sudionička. To znači da

različiti subjekti građanske zajednice na svakoj njezinoj razini moraju biti obaviješteni, mora ih se slušati te uključivati u ostvarivanje funkcija što ih vlast obnaša. Izvor zabrinutosti na planu sudjelovanja su zemlje s totalitarnim ili diktatorskim režimom. U njima je zanijekano temeljno pravo na sudjelovanje jer se smatra prijetnjom na samu državu. Također, pravo na sudjelovanje zanijekano je i u državama u kojima je takvo pravo samo formalno najavljeno kao i u državama u kojima dolazi do prekomjernog povećanja birokratskog aparata.

2. 3. Načelo solidarnosti

Još jedno od temeljnih načela socijalnog nauka Crkve jest načelo solidarnosti. To načelo se očituje po dvama komplementarnim aspektim: aspektom socijalnog načela i aspektom moralne kreposti. „Solidarnost treba shvatiti u njezinoj vrijednosti socijalnog načela koje uređuje institucije“ (2005: 148) te kao pravu i istinsku moralnu krepost. Solidarnost je čvrsta odlučnost zauzeti se za opće dobro jer smo svi odgovorni za sve (2005: 148). Pojam solidarnost izražava zahtjev da se u cjelokupnosti veza što međusobno ujedinjuje ljude i društvene skupine prepozna prostor ponuđen ljudskoj slobodi za ostvarivanje zajedničkog rasta što ga svi dijele (2005: 150). „Ljudi našeg doba [trebali bi] više [njegovati] svijest o dugu što ga imaju u odnosu prema društvu u koje su uključeni, [a] dužnici su onih uvjeta koji ljudskom životu omogućuju postojanje“ (2005: 150).

3. Istina, sloboda, pravednost i ljubav

Osim načela, socijalni nauk Crkve, pokazuje i temeljne vrijednosti društvenoga života. Odnos između načela i vrijednosti je uzajaman. Društvene vrijednosti izražavaju poštovanje koje treba pripisati onim određenim aspektima moralnog dobra što ih načela kane slijediti. Društvene vrijednosti povezane su s dostojanstvom ljudske osobe čiji se istinski razvoj pospješuje, a one su: istina, sloboda, pravednost i ljubav. Prakticiranje navedenih društvenih vrijednosti siguran je put za postizanje osobnog savršenstva i humanijeg društvenog suživota te su neizbježno uporište za odgovorne javne stvari.

Ljudi su obvezni stalno težiti istini. Posebno značenje u društvenim odnosima ima pojam „živjeti u istini“. Ljudski suživot u nekoj zajednici uređen je i plodonosan kada se temelji na istini. Što se više ljudi trude riješiti društvene probleme u skladu s istinom, to su dalje od samovolje. Pitanje istine na osobit način uključuje svijet javnih komunikacija i ekonomije. U tim područjima korištenje novca „pobuđuje sve teža pitanja koja pokazuju potrebu za transparentnošću i poštenjem u društvenom djelovanju“ (2005: 153). Sljedeća vrijednost društvenog života je sloboda. Sloboda je znak veličanstvenog dostojanstva svake ljudske osobe (2005: 153). Ona se vježba u međuljudskim odnosima. U Katekizmu Katoličke Crkve stoji kako je „pravo na slobodu djelovanja zahtjev neodvojiv od dostojanstva ljudske osobe“ (2005: 154). Značenje slobode ne smije se sužavati, već ju štititi i na društvenoj razini. Vrijednost slobode cijeni se kada je svakom članu „društva dopušteno ostvarivati vlastiti osobni poziv. S druge strane, sloboda se mora očitovati i kao sposobnost onoga što je negativno“ rekao je Ivan Pavao II. u enciklici *Stota godina* (2005: 154). Pravednost je pak vrijednost koja se izjednačuje s vršenjem odgovarajuće moralne kreposti. U Katekizmu Katoličke Crkve stoji kako „socijalno Učiteljstvo poziva na poštovanje klasičnih oblika pravednosti kako

komutativne, tako i razdiobne i zakonske“ (2005: 155). Sve veću važnost stječe i društvena pravednost. Socijalna pravednost povezana sa socijalnim pitanjem tiče se društvenih, političkih i gospodarskih pitanja. Pravednost nije jednostavni ljudski sporazum, jer ono što je „pravedno“ izvorno određuje duboki identitet ljudskog bića, a ne zakon (2005: 156). Pravednost može zaniijekati samu sebe, ako se ne otvori dubljoj snazi koja je ljubav (2005: 156).

Vrijednost istine, pravednosti i slobode rađaju se i razvijaju iz unutarnjeg izvora ljubavi (2005: 157). Pravednost mora izaći iz ljubavi jer u suprotnom može dovesti do sebenijekanja i samouništenja istaknuo je Ivan Pavao II. u enciklici *Bogat milosrđem* (2005: 158). Ljudski je život uređen kada se temelji na istini, kada se ostvaruje po pravednosti i u slobodi te oživljen ljubavlju koja ne dopušta da se uz vlastite potrebe zaborave i potrebe drugoga. To su vrijednosti koje daju čvrstoću i stabilnost življenja i djelovanja.

4. Enciklika *Rerum novarum*

Industrijska revolucija Crkvi je uputila veliki izazov. U središtu pastoralne brige Crkve sve se više stavljalno radničko pitanje. Radničko pitanje odnosilo se na problem iskorištavanja radnika kao posljedica nove industrijske organizacije rada s kapitalističkom matricom te instrumentalizacija pravednih potraživanja svijeta rada. U takvom okruženju, u svibnju 1891. godine, nastaje enciklika *Rerum novarum* Lava XIII. *Rerum novarum* je snažna obrana neotuđivog dostojanstva radnika. S tim se povezuje važnost prava na vlasništvo, načelo suradnje među klasama, prava slabih i siromašnih, obvezu radnika i poslodavca te pravo na udruživanje. Od *Rerum novarum* Crkva nije nikad prestala promišljati probleme rada u okviru socijalnog pitanja koje je postupno poprimilo svjetske razmjere (2005: 202).

U enciklici *Radom čovjek*, Ivan Pavao II. za rad kaže da je bitni ključ cijelog socijalnog pitanja koji ne uvjetuje samo gospodarski razvoj nego i kulturni i moralni razvoj osoba, obitelji, društva i cjelokupnog ljudskog roda (2005: 203). Ljudski rad ima objektivnu i subjektivnu dimenziju. U objektivnom smislu rad je skup djelatnosti, izvora, sredstava i tehnike kojima se čovjek služi da bi proizvodio (2005: 203). U subjektivnom smislu rad je čovjekovo djelovanje ukoliko je dinamično biće. Rad u objektivnom smislu prolazi aspekt ljudskog djelovanja koji se neprestano mijenja, a u subjektivnom smislu se prikazuje kao čovjekova stalna dimenzija jer ovisi o njegovom dostojanstvu kao osobnoga bića. Subjektivnost radu daje dostojanstvo kako ga se ne bi shvatilo kao jednostavnu robu. Rad je bitan izričaj osobe. Kada bi bilo koji oblik materijalizma pokušao radnika svesti na puko sredstvo proizvodnje, na kraju bi nepovratno izopao bit rada. Subjektivna dimenzija rada mora imati prevlast nad objektivnom. To je dimenzija samoga čovjeka koji obavlja rad. Ljudski rad proizlazi od osobe i umjeren je na nju. Rad mora biti usmjeren prema subjektu koji ga obavlja, jer cilj rada uvijek ostaje čovjek. Ljudski rad osim objektivne i

subjektivne dimenzije, posjeduje i unutarnju socijalnu dimenziju (2005: 205). Danas raditi znači raditi s drugima i za druge. Razne struke ovise jedna o drugoj i međusobno se dopunjavaju. Rad se očituje i kao moralna obveza u odnosu prema bližnjemu. Čovjek mora raditi kako bi odgovorio na potrebe održanja i razvoja svoje čovječnosti. Ivan Pavao II. u enciklici *Radom čovjek* rekao je kako rad potvrđuje duboki identitet čovjeka stvorenog na sliku i priliku Božju.

4.1. Kapital i privatno vlasništvo

Danas pojam kapital ima različita značenja. Govori se o materijalnim sredstvima proizvodnje u poduzeću, financijskim resursima uloženim u proizvodnu inicijativu, ulaganjima na burzovnom tržištu, ljudskom kapitalu ali i društvenom kapitalu. O ljudskom kapitalu ne govori se u potpunosti na prikladan način da bi se opisalo ljudske izvore, odnosno ljudske resurse koji su spremni za rad i napor učenja. Društveni kapital se koristi kada se želi upozoriti na sposobnost suradnje jednog kolektiva koja je plod ulaganja u uzajamne pouzdane veze. Brojnost značenja kapitala potiče na razmišljanje što odnos između rada i kapitala danas znači.

Socijalni nauk ističe prednost rada nad kapitalom. Rad ima unutarnju prednost jer je uvijek prvi tvorni uzrok, dok kapital kao sredstvo ostaje samo instrumentom. Također, između rada i kapitala mora postojati komplementarnost. Pio XI. u enciklici *Četrdeseta godina* ističe kako niti kapitala može biti bez rada niti obrnuto jer je krivo pripisivati nešto samom kapitalu ili samom radu ako je stečenom njihovim združenim učinkom (2005: 207). Odnos između rada i kapitala vidi se preko sudjelovanja radnika u vlasništvu, u upravljanju njime i njegovim plodovima. Svatko se na osnovi vlastitog rada može smatrati suvlasnikom. Put koji vodi do tog cilja može biti udruživanje rada s vlasništvom kapitala te se na taj način proizvede spektar međutijela s ekonomskim, društvenim i kulturnim ciljevima (2005: 209). Nova

organizacija rada vrijedi više od samog vlasništva nad produkcijskim sredstvima te svjedoči da je rad naslov sudjelovanja.

Odnos između rada i kapitala raščlanjuje socijalno Učiteljstvo Crkve te s obzirom na institut privatnog vlasništva, na s njim povezano pravo i korištenje tim pravom. Pravo na privatno vlasništvo podređeno je načelu opće namjene dobara. S obzirom na to pravo na privatno vlasništvo ne smije biti razlog za zabranu rada i razvoja drugoga jer vlasništvo koje se stječe putem rada mora služiti radu. Na Drugom vatikanskom saboru rečeno je kako se sredstva za proizvodnju ne smiju posjedovati u sukobu s radom, a niti se mogu posjedovati radi samog posjedovanja. Privatno i javno vlasništvo moraju biti stavljeni na raspolaganje gospodarstvu u službi čovjeka kako bi pridonosili ostvarenju načela opće namjene dobara. Javlja se važno pitanje što se odnosi na vlasništvo, a što na upotrebu novih tehnologija i znanja koje postaju drugi, posebni oblik vlasništva. Ti izvori imaju opću namjenu. Nova znanja i tehnologije s jedne strane dat će veliki doprinos promicanju društvenog napretka, dok s druge strane postoji strah od javljanja nezaposlenosti i povećanju raskoraka između razvijenih i nerazvijenih zona. Na ljudima je da znanje i tehnologije iskoriste u korist općeg dobra, a ne za individualnu dobit.

4. 2. Pravo na rad

U enciklici *Radom čovjek*, Ivan Pavao II. naglašava kako je pravo na rad temeljno pravo i dobro čovjeka. Rad je korisno dobro jer je prikladno za povećanje ljudskog dostojanstva. Također, rad je potreban i za osnivanje i održavanje obitelji, kako bi se imalo pravo na vlasništvo te da se pridonese općem dobru ljudske obitelji. Rad mora biti na raspolagnju svima koji su za njega sposobni. Ivan Pavao II. također je rekao kako je potpuna zaposlenost obavezni cilj svakog gospodarskog napretka koji je okrenut pravednosti i općem dobru (2005: 214). Onaj tko je nezaposlen ili premalo zaposlen lako može

postati žrtva društvenog odbacivanja (2005: 214). Danas, zadržavanje zaposlenja sve više ovisi o profesionalnim sposobnostima i osobnim ulaganjima u svoj napredak. Tijekom života nekoliko puta se promijeni radno mjesto, stoga je danas važna mogućnost trajne prekvalifikacije. Trajnu prekvalifikaciju mora omogućiti obrazovni sustav. Od obrazovnog sustava treba krenuti i potpora dužem radnom tijeku osoba na način da faze promjena koje treba prolaziti, nesigurnost i neizvjesnosti ne budu teške. Uloga države je promicanje djelatnih politika rada. Nije obaveza države u izravnom jamčenju prava na rad svim građanima, već u podupiranju djelatnosti poduzeća kako bi stvorili uvjete koji će osigurati rad. Ivan Pavao II. rekao je kako je za promicanje prava na rad važno da postoji slobodan proces samoorganizacije društva (2005: 216). Primjeri samoorganiziranja mogu se pronaći u brojnim poduzetničkim i društvenim inicijativama koje se na tržištu nude kao raznoliki sektor radnih djelatnosti. Te djelatnosti se odnose na podučavanje, zaštitu zdravlja, kulturu, osnovne socijalne usluge i spadaju pod takozvani treći sektor (2005: 216). Obitelj i rad tijesno su povezani. Ivan Pavao II. rekao je kako je rad temelj na kojem se gradi obiteljski život jer on osigurava sredstva za uzdržavanje i jamči odgojni proces djece (2005: 217). Iz tog razloga poduzeća, sindikati i država moraju biti promicatelji politika koje ne kažnjavaju već pospješuju obiteljsku jezgru sa stajališta zaposlenja.

Treba se zajamčiti i prisutnost žena na radnome području. Mogućnost pristupa profesionalnom obrazovanju prvi je korak u tom smjeru. Rad mora biti „tako strukturiran da [žena] ne mora platiti napuštanjem svoje vlastitosti i na štetu svoje obitelji, u kojoj kao majka igra nenadomjestivu ulogu“ (2005: 218). Kvaliteta društva i stvarna zaštita prava na rad žena mjere se upravo po tom pitanju. Također, maloljetnički rad nije dopustiv pod bilo kakvim okolnostima. Ivan Pavao II. rekao je da je to vrsta nasilja koja je manje zamjetna od drugih, ali zato nije manje strašna te da bez obzira na političke, ekonomske i pravne

implikacije, ostaje važni moralni problem (2005: 218). U današnje vrijeme kada je sve veći nesrazmjer bogatih i siromašnih zemalja, povećava se broj iseljenih osoba u potrazi za boljim životom. Stoga se useljenicima mora pružiti pravo da se uključe u društveni život te moraju biti prihvaćeni kao osobe. U tom smislu ih treba poštivati i promicati pravo na ujedinjenje obitelji (2005: 220). Osim navedenih prava na rad koja se trebaju poštivati i promicati, u enciklikama *Radom čovjek* i *Stota godina* stoji kako je blagdanski počinak pravo. Ljudi, stvoreni na sliku Božju, imaju pravo na uživanje dovoljno odmora i slobodnog vremena kako bi mogli njegovati obiteljski, kulturni, društveni i vjerski život.

Zato je i utemeljen dan Gospodnji kada se vjernici moraju suzdržavati od poslova koji spriječavaju štovanje Boga (2005: 212). Javne vlasti imaju obavezu građanima ne uskratiti vrijeme određeno za odmor zbog ekonomske produktivnosti. Sličnu obavezu imaju i poslodavci prema svojim zaposlenicima.

4. 3. Radnička prava

Kao i sva ostala prava, i prava radnika zasnivaju se na naravi ljudske osobe. Socijalno Učiteljstvo Crkve smatralo je da neka prava treba popisati. U enciklici *Radom čovjek* popisana su sljedeća prava: pravo na pravednu plaću, pravo na odmor, „pravo na radni ambijent i proizvodne procese koji ne ugrožavaju fizičko [stanje] radnika niti vrijeđaju njegov moralni integritet“ (2005: 223), pravo da se očuva vlastita osobnost na radnom mjestu, pravo na prikladne subvencije nužne za uzdržavanje nezaposlenih radnika i njihovih obitelji, pravo na mirovinu, pravo na socijalne mjere povezane s majčinstvom te pravo na okupljanje i udruživanje (2005: 223). No, ta prava se često povrjeđuju, a radni uvjeti za žene i muškarce često su neljudski i vrijeđaju njihovo dostojanstvo. Upravo je plaća najvažnije sredstvo za ostvarenje pravednosti i zakonit plod rada. Rad treba nagrađivati tako da se čovjeku osiguraju sredstva dostojna za materijalno, društveno, kulturno i duhovno življenje te ne smije biti ispod uzdržavanja života (2005: 224). Dohodak treba raspodjeliti pravedno.

Osim što se treba gledati komutativna pravednost, treba voditi računa o objektivnoj vrijednosti rada i ljudskom dostojanstvu osobe koja ga obavlja. Osim prava na plaću, socijalni nauk priznaje i legitimnost štrajka kada se pokaže kao nužno sredstvo. Ivan Pavao II. kaže kako, štrajk premda se shvaća kao vrsta ultimatum, treba uvijek biti mirna metoda zahtijevanja i borbe za vlastita prava. Ako je to čin praćen nasiljem, postaje moralno neprihvatljiv. Na štrajk treba gledati kao na sredstvo radnika da izvrše pritisak na poslodavce, državu i javno mnijenje kako bi postigli bolje uvjete rada i svojih socijalnih prilika.

Upravo su sindikati nužan elemen društvenog života. Oni su izrasli iz borbe radnika kako bi zaštitili njihova prava nasuprot poduzetnicima i vlasnicima sredstva za proizvodnju (2005: 225). Socijalni nauk ne smatra da su sindikati samo replika društva koje je klasno strukturirano već da su promicatelji borbe za društvenu pravednost (2005: 226). Sindikati imaju obavezu utjecati na političku vlast, ali nemaju obilježje političkih stranaka koje se bore za vlast niti smiju biti podložni političkim odlukama. Sindikati moraju senzibilizirati političku vlast za probleme rada te se založiti za ostvarenje prava radnika. Danas sindikati šire svoj djelokrug djelovanja pa štite i radnike s ugovorima na određeno vrijeme, useljenike, sezonske radnike, radnike koji su zbog nedostatka profesionalnog doškoloavanja izbačeni s tržišta rada i mnoge druge koji ne spadaju u tradicionalne radničke kategorije (2005: 227). Ivan Pavao II. rekao je da slijedeći „nove oblike solidarnosti“, udruženja radnika moraju se okrenuti prihvaćanju većih odgovornosti te pomoći u potpunom poštovanju njihova dostojanstva radnika i ostvarivanju prava na rad (2005: 228).

Od fenomena globalizacije dolazi jedan od najvažnijih poticaja za sadašnju promjenu organizacije rada. Dva su čimbenika koja daju poticaj tom fenomenu. Jedan je izvanredna brzina komunikacije bez ograničenja prostora i vremena, a druga je relativna lakoća u prevoženju roba i osoba s jedne na drugu

stranu globusa. Fizička rascjepkanost jedna je od najvažnijih obilježja nove organizacije rada. Ona se potiče kako bi se postigla veća učinkovitost i veći profit. Sve te promjene od globalizacije gospodarstva, liberalizacije tržišta, jačanje konkurentnosti i porasta broja specijaliziranih poduzeća zahtijevaju veću fleksibilnost na tržištu rada. Upravo su same promjene tržišta rada učinak promjene samog rada, a ne njegov uzrok. Danas je u tijeku tranzicija od nekada stalnog radnog mjesta do radnog vijeka obilježenog raznolikim radnim djelatnostima. Upravo ti novi zahtjevi kompetitivnosti moraju se uskladiti sa zaštitom radnika i njihovih prava. Proizvodna decentralizacija daje novi polet malim i srednjim poduzećima. Obrtnički i neovisno rad u malim i srednjim poduzećima mogu biti prigoda da se humanijim učini radno okruženje. Socijalni nauk Crkve pred novim svijetom rada preporučuje izbjegavanje pogreške da se promjene koje su u tijeku smatraju nečim što se događa na predodređeni način. Odlučujući čimbenik ove faze promjene je čovjek koji mora ostati glavni protagonist svojega rada. Treba podsjetiti i na subjektivnu dimenziju rada kako naučava socijalni nauk Crkve. Mijenjaju se povijesni oblici u kojima se očituje ljudski rad, ali se ne smiju promijeniti potrebe za poštovanjem neotuđivih prava čovjeka na rad. Iz tog razloga moraju se osmisliti i izraditi novi oblici solidarnosti. Što su promjene dublje, jača mora biti volja da se zaštiti dostojanstvo rada. Ivan Pavao II. rekao je kako je potrebno globalizirati solidarnost, odnosno predstaviti konkretnu mogućnost za stvaranje novih radnih mjesta te da se oblikuju uvjeti za preživljavanje cijelih naroda (2005: 234). Nova globalizacija financija, trgovanja, ekonomije i rada ne smiju nikada kršiti dostojanstvo ljudske osobe, niti slobodu i demokraciju naroda. Globalizacija rada nema samo pozitivne aspekte. Negativni aspekti ne smiju umrtviti mogućnosti koje su otvorene svima da pokažu solidarnost na svjetskoj razini.

5. Maritain i kršćanska demokracija

Francuski filozof, Jacques Maritain, razlikuje pojam političkog djelovanja što ga obavljaju kršćani od pojma kršćanski nadahnutog političkog djelovanja. S obzirom da se postavlja pitanje moralno dopuštenog kršćanskog djelovanja, moraju se imati u vidu sljedeće pretpostavke: komunitarnost, personalizam i hodočasnički aspekt. Komunitarnost znači zajedničko dobro različito od pojedinačnih dobara te je nadređeno interesima pojedinca koji čini dio društvene cjeline. Personalistički aspekt služi osobi da ostvari ovozemaljski ili niži cilj koji je podređen posljednjem cilju i vječnim težnjama. Hodočasnički aspekt pokazuje da društvo nije zajednica ljudima konačno vezanih uz svoja prebivališta, već su to ljudi na putovanju. Ljudsko društvo je samo trenutak ljudske sudbine, ne i svrha (Cvrlje 1994: 65).

Maritain vidi društvo utemeljeno na kršćanskim vrijednostima, ljubavi, slobodi i bratstvu nasuprot građanskom individualističkom društvu i totalitarnim kolektivističkim društvima. Maritain govori i o pluralizmu, prvoj značajki demokratskog sustava kršćanske inspiracije. Organsko jedinstvo pluralističkog društva uključuje različitost grupa i društvenih struktura koje utjelovljuju pozitivne slobode (1994: 66). Maritain ne govori o „kršćanskoj državi“, nego o kršćanski ustrojenoj laičkoj državi. U njoj pluralizam omogućuje suživot kršćana i nekršćana. Iako svećenstvo ne može upravljati političkim djelovanjem, dužnost je Katoličke akcije stvarati kršćansko duhovno ozračje. Jedna od Maritainovih postavki jest da je demokraciji evanđeoska i da je ljubav njezina pokretačka snaga. To bi značilo da moderna demokracija ima korijene u kršćanstvu, u moralnim i humanim načelima crkvenog društvenog nauka kao što su sloboda, bratstvo, pravda, dostojanstvo te prava pojedinaca i naroda.

6. Povijest demokršćanstva u Europi

Sredinom 19. stoljeća javljaju se demokršćanske i narodne stranke nakon oblikovanja crkvene, socijalne doktrine. Tijekom 19. i 20. stoljeća u većini europskih zemalja prevladavali su zastupnici demokršćanske ideje. Neki od promicatelja bili su: Rene de Chateaubriand i Robert Shuman u Francuskoj; Joseph von Gorres i Konrad Adenauer u Njemačkoj; Emile Reuter u Luksemburgu; Pierre de Decker u Belgiji, zatim Alcide de Gasperi u Italiji i mnogi drugi. U Kölnu 1932. godine održan je prvi kongres demokršćanih i narodnih stranaka. Na kongresu su sudjelovale stranke iz Austrije, Belgije, Poljske, Čehoslovačke, Španjolske, Slovenije, Nizozemske, Luksemburga, Francuske i Italije. Na kongresu u Kölnu poduprta je suradnja europskih nacija.

Godine 1943. utemeljitelj talijanskih demokršćana i jedan od najvažnijih europskih demokršćana, Alcide de Gasperi, iznio je temeljna razmišljanja kršćanskih demokrata. On se založio za zaštitu slobode ljudskih osoba i potpunih državničkih sloboda. Prepostavka zaštite ljudske osobe jest politička sloboda. Ističe važnost predstavničke demokracije i državne decentralizacije. Kod de Gasperija jasno vidimo promicanje načela supsidijarnosti kao jednog od najbitnih crkvenih načela kroz jamstvo slobodnog uređenja regija i decentralizaciji državnih djelatnosti. Zagovara stabilnost poretka zasnovanih na moralu, zaštitu obitelji, kršćanski odgoj novih generacija i zaštitu ljudskog dostojanstva. Reforme u gospodarstvu, otklanjanje nezaposlenosti i socijalno osiguranje po de Gasperiju su kategorije socijalne pravednosti. Nakon Drugog svjetskog rata raste porast demokršćanskih i narodnih stranaka jer je upravo kršćanska demokracija u europskim zemljama pomogla prevladati jaz pravnih i vrijednosnih sustava. Upravo je korjenit zaokret prema kršćanskim idejama imao ključnu ulogu u prevladavanju duhovno-vrijednosnog nihilizma fašističke ideologije (Veselica 1994: 105). Tek sa stajališta kršćanskih, moralnih i prirodnih kategorija Europa je mogla osuditi nacističku i fašističku diktaturu te

obnoviti svoj politički život. Demokršćanstvo je tako postala najznačajnija politička opcija. Međunarodna demokršćanska organizacija Nouvelles Equipes Internationales (NEI) osnovana je 1947. godine, a 1965. godine prerasla je u Europsku uniju kršćanskih demokrata (EUCD). Od 1948. do 1989. godine održana su 23 kongresa NEI/EUCD na kojima se raspravljalo o duhovnim temeljima i akcijama demokršćanstva. Kao članice EUCD-a spominju se stranke iz Njemačke, Italije, Španjolske, Belgije, Francuske, Malte, San Marina, Luksemburga, Švedske i Švicarske. Padom komunizma ponovno je porastao broj demokršćanskih i narodnih stranaka. Kao demokršćanske stranke u Hrvatskoj deklariraju se HKDU, HDZ, KNS, Kršćanski demokrati Međimurja te još neke regionalističke stranke.

6. 1. Vatikan i kršćanska demokracija u Italiji

Platforma katoličkog političkog angažmana leži u enciklici *Rerum novarum* pape Lava XIII. Kao stranačka opcija, demokršćanstvo se razvija od Narodne stranke (Partito popolare) pod vodstvom svećenika Romula Murrija do Kršćanske demokracije (Democrazia christiana) Alcidea de Gasperija i njegovih sljedbenika. Isprva su se političke stranke razvijale neovisno od Vatikana, da bi nakon Drugog svjetskog rata za vrijeme pape Pija XII. bile pod znatnim utjecajem. Od pape Ivana XXIII. (1959-1963.) pa do danas naglašava se odvojenost Crkve i politike.

Narodna stranka nastala je krajem liberalizma i početkom socijalizma. Za vrijeme pape Leona XIII. Crkva se našla pred izazovom kapitalizma. Sveta Stolica i Katolička Crkva počele su pridavati pozornost radničkom pitanju. Papa Leon XIII. reagirao je 1878. godine enciklikom *Quod Apostolici muneris*, a 1891. godine izlazi enciklika *Rerum novarum*. Enciklika se bavi položajem i problemima radnika u industrijskom, kapitalističkom društvu. Papa je osuđivao liberalni kapitalizam zbog načina korištenja privatnog vlasništva, a socijalizam

zbog zahtjeva za njegovim ukidanjem. Papa je negirao klasnu borbu i zagovarao klasni mir i suradnju. Leon XIII. nije smatrao da je kršćanska demokracija politički pokret. Za njega je bila bitna briga za siromahe i radnike. Leonov nasljednik, Pio X., udario je temelje Katoličkoj akciji. Zalaganje laika da se prožme kršćanskim načelima shvatio je kao produžetak akcije klera. Za njegovog papinstva djelovala je PPI, narodna stranka, na čelu s don Lugijem Sturzom. Kako ne bi bio optužen za konfesionalizam, don Sturzo u nazivu stranke izbjegao je „kršćanska“. Protivio se miješanju Crkve u politiku. Pozivao je katolike da se kao predstavnici nacionalne tendencije u razvoju civilnog društva politički organiziraju te da na političku scenu ne unose *religiju kao barjak* (Cvrlje 1994: 59). PPI je raspuštena nakon dolaska Mussolinija na vlast, a don Sturzo je završio u egzilu kao žrtva sklapanja Lateranskog sporazuma između Mussolinijeve Italije i Svete Stolice. Papa Pio XI. orijentirao se na izravan sporazum sa Mussolinijem kako bi riješio rimsko pitanje. U svojim enciklikama⁵ osudio je fašističku doktrinu i nacističku ideologiju. Papa Pio XII. (1939. -1958.) izričito je osuđivao boljševizam i komunizam. Za vrijeme rata skrivao je dezertere u Vatikanu i vršio veliki utjecaj na njih. Među njima bio je i Alcide de Gasperi. Kršćanska demokracija na čelu s de Gasperijem zauzela je čvrsti stav protiv komunizma. Kršćanski svijet počeo se oduševljavati strankama koje su obećavale političke i ljudske slobode. U Italiji to je bila Kršćanska demokracija s de Gasperijem, u Njemačkoj Kršćanska demokratska unija s Adenauerom, Narodni republikanski pokret u Francuskoj sa Schumanom i druge. Papa Pio XII. bio je za takav raspored snaga u Europi. Pio XII. zapazio je strujanje demokratskih težnji što su ih nosili kršćanski socijalni i drugi pokreti. U svom božićnom govoru stavlja čovjeka kao osobu-subjekta u centar društveno-državnog života. Za njega demokracija predstavlja okvir u kojemu osoba može slobodno iznijeti svoje mišljenje, koje kao i rad, pridonosi općem

⁵ Non abbiamo bisogno i Mit brennender Sorge

dobru. Cvrlje uočava da iz ovakvog papinog stava proizlazi kako je pojedinac osnova svakog društva u svim demokracijama, pa tako i kršćanskoj (1994: 63). Nameće se pitanje kakva je pozicija pojedinca u kršćanskoj demokraciji. Katolički sociolog otac Mario Sikić smatra da postoje tri aspekta: genetički – je li pojedinac prije ili poslije društva; aksiološki – je li pojedinac ispod ili iznad društva i finalistički – je li pojedinac za društvo ili društvo za pojedinca (1994: 63). Odgovor ovisi o obliku demokracije. Za Pija XII. pojedinac je temelj i svrha društvenog života te je težište na jedinstvenosti osobe. Za narod, papa Pio XII. izvodio je dvostruka prava. Narod je imao pravo izraziti vlastito mišljenje o dužnostima koje im se postavlja te nije smio biti prisiljen na poslušnost prije nego je saslušao ono što mu se nalaže (1994: 65). Papa je govorio i o moralnosti izabranih demokratskih predstavnika. Pod papom Ivanom XXIII. prekinuti je odnos Vatikana i Kršćanske demokracije. Ivan XXIII. zauzeo je čvrsti stav o nemiješanju Crkve u političke poslove države. Pod Pavlom VI. uspostavljena je ravnoteža prema demokršćanskom lideru Morou. Pavao VI. izričito je naglašavao kako Kršćanska demokracija ne smije biti produžena ruka Crkve u svjetovnim pitanjima, ali je inzistirao na kršćanskom identitetu i tekovinama kršćanske civilizacije. Pod papom Wojtylom novi je smjer ovisio o razvoju unutrašnje talijanske situacije. Ivan Pavao II. bavio se aktualnim pitanjima suvremenog svijeta i izazovima vremena. Zalagao se za kršćanski humanizam i ažurirani socijalni nauk Crkve. Ključnim problemom smatrao je jaz bogatih i siromašnih te je smatrao da Crkva mora ostati na strani siromašnih i potlačenih. Cvrlje zaključuje kako mnogi ljudi iz Kršćanske demokracije nisu slijedili kršćanska načela niti Papina upozorenja što je dovelo do raskoraka između njihova ponašanja i socijalnog nauka, a time i do gubitka vodeće uloge u državi i društvu (1994: 68).

6. 2. Temeljna načela u programima europskih demokršćanskih i narodnih stranaka

Milardović smatra kako je važno usporediti programe demokršćanskih i narodnih stranaka s dokumentima i doktrinama Crkve (1994: 100). Stoga kao primjer navodi Manifest kršćanih demokrata Europe nastalog 1976. godine u Parizu. Prema Manifestu čovjek je shvaćen kao osoba i ističe se njegovo dostojanstvo. Društvo i država utemeljeni su na kršćanskim načelima. Spominje se načelo solidarnosti, pluralističko društvo, sloboda, jednake prilike, socijalna pravda, osobna odgovornost, borba protiv totalitarizma i demokratske ustanove. Milardović se pita na koji način europske narodne stranke shvaćaju pluralističku demokraciju. Kao oblik vladavine, pluralistička demokracija utemeljena je na volji građana izrečenoj na izborima i predstavljenoj u parlamentu. Država ima ulogu ustanove u službi općeg dobra te mora odgovarati potrebama i interesima građana. Narodne stranke zalažu se za pravo na rad svim ljudima, podupiru socijalno-tržišno gospodarstvo, tržišno natjecanje, solidarnost i socijalno partnerstvo. U Temeljnem programu narodnih stranaka Europe iz 1992. godine zapisane su sljedeće vrijednosti i načela: čovjek je subjekt povijesti, svaka osoba mora biti slobodna, solidarnost, socijalna pravda, participacija i načelo supsidijarnosti (1994: 100). Načelo supsidijarnosti spominje se zbog suzbijanja monopola države te se zajedno s načelom participacije suprostavlja totalitarizmu. Narodne stranke se zalažu sa federalnu Europu sa socijalno-tržišnim gospodarstvom, ekološkim načinom gospodarenja te Europu otvorenih granica koja prerasta u Europsku uniju. Kao primjer stranaka demokratske i narodne orijentacije u nekoj zemlji treba uzeti Program Kršćansko demokratske Unije Njemačke iz 1978. i Nacrt temeljnog programa CSU iz 1993. godine. Kršćansko demokratska unija određuje se kao narodna stranka, a zatim socijalna, liberalna i konzervativna. Čovjek i njegovo dostojanstvo te

odgovornost pred Bogom su u središtu programa. Načela i vrijednosti koje ističu su: solidarnost, supsidijarnost, sloboda osobe i razvoj kroz obitelj, pravo na rad, socijalno-tržišno gospodarstvo i druge. Kršćansko socijalna unija određuje se kao narodna stranka u službi svih društvenih slojeva. Ona promiče politiku kršćanske odgovornosti utemeljenu na kršćanskim vrijednostima. Kroz obitelj se očituje osoba i ona je polazište društva. Nositelj društva je srednji sloj. Država mora biti pravna i demokratska te mora osigurati sigurnost pojedinca i obitelji. Kroz ovih nekoliko primjera iz temeljnih programa CDU-a i CSU-a možemo uočiti prisutnost kršćansko-socijalnog nauka u programima demokratskih i narodnih stranaka.

7. Hrvatske političke demokršćanske stranke

Veselica naglašava da kada netko kaže kako Hrvatska nema tradiciju kršćanske demokracije, onda itekako ne poznaje hrvatsku političku povijest 19. i 20. stoljeća (1994: 105). Tradicija kršćanske demokracije prisutna je u pravaškoj ideji posebice nakon preformuliranja stranačkog programa 1894. godine. Tradicija demokršćanstva prisutna je i u narodnjaka, a kasnije i u Hrvatskoj seljačkoj stranci. Možemo zaključiti, ako se izuzmu kratkotrajna razdoblja ideoloških diktatura u 20. stoljeću da je hrvatska državopravna tradicija itekako zasnovana na prihvaćanju zapadne kršćanske duhovnosti.

Temeljna zadaća hrvatske politike, u 20. stoljeću, stoga je bila ponovno oživjeti zajedničke kršćanske vrijednosti i nazore, ponajprije moral zasnovan na dostojanstvu ljudske osobe i odgovornosti. Veselica ističe kako kršćani u politici ne nastupaju u ime Crkve, već po svojoj kršćanskoj savjesti (1994: 106). U politici demokršćani ne argumentiraju vjerskim i teološkim argumentima, već argumentima koji proizlaze iz zakonitosti ovozemnih stvarnosti (1994: 106). Jedino ljudi koji vjeruju u besmrtnost i Isusa Krista te oni koji su se spremni odreći vlastitih interesa protivnih Hrvatskoj kao općem dobru, mogu se suprostaviti mafiji i skupinama koji uništavaju Hrvatsku (1994: 107). Središnja poruka demokracije jest da se ne može težiti dobru nekog društvenog subjekta ako i on sam ne sudjeluje u definiranju zajedničkih ciljeva i njegovom ostvarenju. U pojedinim političkim ideologijama demokracije nisu identične, stoga možemo govoriti o kršćanskoj demokraciji u Hrvatskoj čiji temelji počivaju na kršćanskom shvaćanju čovjeka.

Ideja o spajanju Hrvatske demokratske stranke i Hrvatske kršćansko demokratske stranke stara je kao i stvaranje političkih stranaka tijekom 1989. godine. Ideja je bila da se stvori zajednica koncentriranih čimbenika koji će se suprotstaviti komunističkoj Jugoslaviji i dati temelje stvaranju samostalne

države Hrvatske. U tom smjeru oblikovana je Hrvatska demokratska zajednica. No, s druge strane kršćanske stranke izazivale su odbojnost jer je ljudima u podsvijeti bio klerikalizam i neuspjehi takvih stranaka u 19. i 20. stoljeću. U takvim uvjetima i okupirani sa svih strana, prolaz na političkoj sceni imale su samo populističke stranke koje su bile usmjerene ka stvaranju samostalne Hrvatske. U tom pravcu Hrvatska seljačka stranka stekla je znatnu dominaciju što se manifestiralo i 1939. godine nakon čega je stvorena Banovina Hrvatska kao prijelazni oblik Nezavisne Države Hrvatske. Paralelno se stvarao komunistički i radikalno-nacionalistički pokret. Kao odgovor na organizirani velikosrpski zločinački pokret pod vodstvom Slobodana Miloševića 1989. godine, u Hrvatskoj se masovni populistički pokret pod vodstvom dr. Franje Tuđmana (1994: 108). Šanse za profiliranje jedne kršćansko-demokratske stranke bile su ravne nuli.

Dr. Ivan Cesar krajem 1989. godine imao je gotov kršćansko-demokratski koncept na temelju kojeg je htio stvoriti kršćansko-demokratsku stranku. Dr. Cesara možemo nazvati pionikom konkretnog demokršćanstva na hrvatskim prostorima (1994: 108). Sukladno ideji spajanja Hrvatske demokratske stranke i Hrvatsko kršćanske demokratske stranke nastala je Hrvatsko kršćanska demokratska unija. Iz Programa HKDU-a iz 1992. godine može se iščitati da je to politička organizacija koja prihvaća osnovne općeljudske vrijednosti i povezuje ih s kršćanskim svjetonazorom (1994: 100). Cilj stranke je ostvarenje duhovnog i materijalnog blagostanja za svakog pojedinca i društva. U Programu također nalazimo načela solidarnosti, supsidijarnosti, pravednosti, demokracije, a apsolutnu vrijednost ima čovjek kao osoba koji ima pravo na osobnu slobodu i dostojanstvo. Socijalno-tržišno gospodarstvo, ekološko gospodarstvo, obitelj, socijalna politika još su samo neke od vrijednosti koje su upisane u Program. Dr. Cesar je u raspravi *Smisao Unije* u svibnju 1993. godine napisao sljedeće: „Unija ni u kojem slučaju ne znači izjednačavanje, nego ujedinjavanje na

temelju različitosti. Unija predstavlja politički centar koji, uz svoj centar, ima uključene orijentacije od desno do lijevo, unutar politike kršćanskih demokrata. Ako demokršćanska politička ideja to ne može iskordinirati, tada nije politički odgovorna niti zrela za trenutak vremena.“ (u 1994: 109).

U listopadu 1993. godine, na Drugom općem Saboru, Hrvatska demokratska zajednica, najavila je svoju demokršćansku orijentaciju. Stranka je određena kao narodna stranka širokih društvenih slojeva hrvatskog naroda koja program gradi na demokršćanskim načelima. U Glasniku iz 1993. godine stoji da joj je cilj demokratsko povezivanje svih ljudi koji su spremni prihvatiti temeljne i općeljudske vrijednosti kršćanske civilizacije zbog ostvarenja duhovnog i materijalnog napretka Hrvatske (1994: 102). Kao narodna stranka svih društvenih staleža, HDZ za polazište ima čovjeka kao osobu te obitelj kao nedodirljive osnovne ljudske zajednice. U Programu je zatim istaknuto načelo solidarnosti, socijalno-tržišno gospodarstvo, očuvanje nacionalnog suvereniteta i identiteta i drugo. No, među demokratskim i narodnim strankama, HKDU je najbliža kršćansko-socijalnoj doktrini i programima demokršćanskih stranaka. HDZ se zbog nekoliko načela i vrijednosti može svrstati u krug demokratskih stranaka, no ostale stranke su neusklađene s doktrinom i političkom praksom europskog demokršćanstva.

Bez obzira što je HKDU najbliža kršćansko-socijalnoj doktrini, a HDZ ima naznake narodne stranke demokršćanskih nazora, Milardović smatra da u Hrvatskoj ne postoje pretpostavke zbiljske artikulacije stranaka demokršćanskog programa (1994: 102). Milardović smatra da programi ovih stranaka ne podudaraju sa zamišljenim društvenim slojevima te da imaju nesegmentirano izborno tijelo. Dok je tako te dok se ne dogode strukturne i socijalne promjene hrvatskog društva, po Milardoviću sve će stranke biti samo populističke. *Demokršćanstvo mora služiti svim Hrvatima i narodnim zajednicama koje žive u*

hrvatskim granicama (Veselica 1994: 109). Svrha Unije je afirmacija rada, sposobnosti i odgovornosti, a ne prihvaćanje liderstva. Demokršćanima borba za vlast znači vladanje služenjem. Za Veselicu Unija je nešto što je već afirmirano u svijetu, poput Kršćanske demokratske unije (CDU) te hrvatska politika treba krenuti putem koji je već isproban (1994: 110).

Zaključak

Marijan Valković u djelu *Političar i etička dimenzija politike* donosi deset zapovijedi političke etike. Zapovijedi su sljedeće:

1. Spoji vlasiti interes s interesima općeg dobra
2. Teži moći, ali je stavi u službu pravde i ljubavi
3. Traži uspjeh, ali pritom nemoj izdati savjest
4. U protivniku i neprijatelju vidi mogućeg brata/sestru, prijatelja
5. Odupri se graničnom moralu prema dolje i ne zaboravi mogućnost graničnog morala prema gore
6. Ostani vjeran istini u govorima i obećanjima
7. Kao političar budi prijateljski raspoložen prema masovnim medijima, ali ne ovisan o njima, kao novinar medijski odgovor, a kao potrošač kritičan
8. Budi vjeran načelima, ali ne dogmatično
9. Teži tako za materijalnim dobrima da pritom ne povrijediš nematerijalne vrijednosti, nego im pogoduješ
10. I u zbilji političkog života slijedi pozitivna načela, koja će tvojem političkom djelovanju dati smisao i cilj (u Balaban 1999: 72 – 74).

Cilj rada je bio kroz sedam poglavlja ukazati na to što demokršćanstvo jest, na kojim temeljima počiva te u kojem društvenim sferama nalazimo demokršćanstvo. Nisam se bavila time kakav bi trebao biti političar demokršćanin, ali se to iščitava iz načela i temeljnih vrijednosti socijalnog nauka Crkve. Iz tog razloga sam izdvojila za kraj ovih deset zapovijedi političke etike kojih bih se svaki političar trebao držati. Političarom se postaje. Biti političarom zahtjeva cjeloživotno obrazovanje. Političar mora imati vlastitu karijeru, ostvariti uspjehe na osobnom planu kako bi mogao raditi u korist općeg dobra. To mnogi današnji političari zaboravljaju. Mnogim političarima je „biti

političar“ jedini interes. Demokršćanstvo nas uči da to nije dovoljno. Političar demokršćanin treba kroz načela i temeljne vrijednosti, kritički promatrati i djelovati u suvremenom svijetu. Političar mora biti spreman na smjenu ako narod koji ga je izabrao smatra da je to potrebno zbog iznevjerenog povjerenja.

Povijest demokršćanstva u Europi ima duboke korijene. Na temeljima demokršćanstva počiva i Europska unija. Hrvatska se u cijelom tom ciklusu malo izgubila. Hrvatska kršćanska demokratska unija bila je najbliža kršćansko-socijalnoj doktrini, no danas je ta stranka u Hrvatskoj zaboravljena. Hrvatska demokratska zajednica ima naznake narodne stranke demokršćanskih nazora, no postavlja se pitanje jesu li te naznake samo u programu i provode li se u djelo. Složila bih se s Milardovićem koji smatra da ove stranke nemaju segmentirano biračko tijelo. Dodala bih kako mislim da danas u Hrvatskoj nijedna stranka nema segmentirano biračko tijelo, već sve stranke računaju na svih, osim naravno na one striktno opredjeljenje. Iz tog razloga, ali i mnogih drugih, stranke i političari u Hrvatskoj danas, sve više gube na kredibilitetu i poštovanju. Na kraju bih zaključila sa:

„... jasno je da će s vremenom iz više hrvatskih stranaka morati nastati jedna doista respektabilna kršćanska grupacija. Vrijeme pravih demokršćana tek dolazi...“ fra Zvonimir Šagi Bono, prosinac 1993. godine, Zagreb (u Veselica 1994: 110).

Izvori i literatura

- Izvori –

- Cvrnje, Veselica: *Vatikan i kršćanska demokracija u Italiji*, Politička misao, Vol. XXXI, No. 4, str. 57-69, 1994.
- Freedon, Michael: *Političke ideologije*, Algoritam, Zagreb, 2006. str. 120-132
- Milardović, Anđelko: *Načela demokršćanstva*, Politička misao, Vol. XXXI, No. 4, str. 94-103, 1994.
- Veselica, Marko: *Značenje kršćanske demokracije u aktualnom političkom trenutku Republike Hrvatske i geneza projekta Hrvatske kršćanske demokratske unije*, Politička misao, Vol. XXXI, No. 4, str. 104-110, 1994.

- Literatura-

- Maritain, Jacques: *Čovjek i država*, Školska knjiga, Zagreb, 1992.
- *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005.
- Antunović, Slavko: *Doktrinalna nota o nekim pitanjima vezanim uz sudjelovanje katolika u političkom životu*, IKA, Zagreb, 2003.
- Baloban, Stjepan: *Kršćanstvo, Crkva i politika*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, Glas, Koncila, Zagreb, 1999.

Sažetak

Demokršćanstvo u 21. stoljeću

Cilj rada je kroz sedam poglavlja ukazati na to što je demokršćanstvo, na kojim temeljima počiva te u kojem društvenim sferama nalazimo demokršćanstvo. Započet ću s odnosima i obvezama kršćana prema vlasti koje je definirao sveti Pavao.

Poticao je kršćane da se podvrgavaju uspostavljenoj vlasti zbog savjesti. To je poredak što ga je ustanovio Bog. Politička vlast mora jamčiti spokojan i miran život proveden u pobožnosti i dostojanstvu. Čovjek je po naravi društveno i političko biće, a politička zajednica proizlazi iz naravi osoba koja je urođena ljudima. Zatim razmatram načela socijalnog nauka Crkve na kojim demokršćanstvo počiva. To su dostojanstvo ljudske osobe, načelo općeg dobra, načelo supsidijarnosti posljedica čega je sudjelovanje građana i načelo solidarnosti. Usko povezano s načelima, dolaze i temeljne vrijednosti društvenog života: istina, sloboda, pravednost i ljubav. Industrijska revolucija Crkvi je uputila veliki izazov. Radničko pitanje našlo se u središtu brige Crkve. U svibnju 1891. godine, nastaje enciklika *Rerum novarum* Lava XIII. Kroz encikliku analiziram odnos rada i kapitala, prava na rad i prava radnika. U kratkom pregledu francuskog filozofa, Jacquesa Maritana, definiram njegovo razlikovanje pojma političkog djelovanja što ga obavljaju kršćani od pojma kršćanski nadahnutog političkog djelovanja.

Sredinom 19. stoljeća javljaju se demokršćanske i narodne stranke. Tijekom 19. i 20. stoljeća u većini europskih zemalja prevladavali su zastupnici demokršćanske ideje. Analiziram razvoj demokršćanstva u Italiji. Navodim temeljna načela u programima europskih demokršćanskih i narodnih stranaka, ponajprije u francuskoj i njemačkoj stranci. Slijedom povijesti demokršćanstva, analizom u europskim zemljama, na kraju rada izdvajam hrvatske političke

demokršćanske stranke. Ovim radom htjela sam dati pregled povijesti i razvoja demokršćanstva u Europi te potaknuti na razmišljanje postoji li danas demokršćanstvo u takvom obliku i ako da, je li održivo.

Ključne riječi: demokršćanstvo, Jacques Maritan, opće dobro, političke stranke, Rerum novarum, socijalni nauk Crkve, solidarnost, supsidijarnost

Summary

Christian Democracy in 21. century

The aim of this paper is, through seven chapters, to show what Christian democracy is, on what ground it is based, and in which spheres of society it can be found. I will start with Christian's conditions and obligations to the authority as defined by Pope.

Pope encouraged Christians to be loyal to the established authority because of their own consciousness. Political authority has to guarantee the serene and peaceful life of devotion and dignity. Every man is, by nature, a social and a political being, and hence a political community comes from person`s inborn attitude. Next, I consider the principles of Catholic Social Teaching that include human dignity, the principle of common good, and the subsidiary principle that includes solidarity principle and citizen participation. Closely associated with these principles are the fundamental values of social life: freedom, justice and love. The industrial revolution was a big challenge to the Church. The labor issue was the main concern that the Church had to deal with. In May 1891 Pope Leo XII issued encyclical *Rerum novarum*. Through this papal encyclical I analyze the relationship between the labor and the capital, the right to work and the workers` rights. In the short overview of the work by French philosopher Jacques Martin, I define his distinction of the term of Christian political acting from the term inspired by the Christian political acting.

In the mid 19th century new Democratic and People`s Parties occurred. During the 19th and 20th centuries, representatives of the idea of Christian Democracy dominated in most of the European countries. I also analyze the

breakthrough of Christian Democracy in Italy. I propose the fundamental principles in the programs of European Democratic and People's Parties, especially in the programs of French and German parties. Following the history of Christian Democracy with the analysis of the European countries, in the end of my paper I mention Croatian Democratic political parties.

With this thesis, I want to give a brief overview of Christian democracy history and its development in Europe as well as to inspire a thought on the question of whether Christian democracy exists today and in what form, and if it does, whether it is sustainable.

Keywords: Christian democracy, Jacques Maritan, common good, political parties, Rerum novarum, Catholic Social Teaching, solidarity, subsidiary